

Dobay Béla

Vallomás a nótás Bathó Jánosról

Nem ismerhettem személyesen Homoródszentpáli Bathó Jánost; amikor iskolai tanulmányaimat kezdtem, ő már nem volt Sárospatakon. Nekem nem adatott meg, hogy találkozhattam vele; amikor táguló látókörű diák lettem, már határ ékelődött közénk. Engem nem segített a szerencse abban, hogy életében láthassam; amikor H. Bathó János csaknem egy fél évszázaddal ezelőtt Munkácson meghalt, a debreceni egyetemen még a temetésének híre sem jutott el hozzám.

Mégis elmondhatom: első eszmélkedésemről fogva tudtam róla. A szüleim – afféle becses emlékként – már mint kisgyermeknek mutogatták a kb. 50 éves korában készült fényképét; meg is jegyeztem, „hogyan nézett ki”. Markáns, borotvált, szikár, barázdált arca volt; elmélázó-töprengő vonás látszott rajta. Széles, boltozatos homloka értelmet sugárzott, de végigszántották a ráncok. A haját hátra fésülve hordta; kissé őszült és kopaszodott. Szemüveget viselt, de a nézésében megmaradt valami ábrándos és barátságos kifejezés. Hosszú szárú pipát tartott a szájában. A tanárain gyakran emlegették. Középtermetű, imbolygó járású embernek állították be. Méltányolták lelki gazdagságát, sziporkázó szellemességét. Elismerték tehetségét és műveltségét. Dicsérték mókás és csipkelődő modorát. A *Magyarság* 1934. december 21-i számában Komáromi János, a pataki diákból lett országos

hírű író is beszámolt H. Bathó János egyik jellegzetes esetéről. *„Egy alkalommal – közölte az újság –, mikor a kollégium nagy embereiről volt szó, Bathó János is beleavatkozott a vitába, halálosan komoly arccal: – A kollégiumnak három igazán híres embere volt eddig, mind a három János, úgymint: Comenius Ámos János, Bathó János és Koch János.*

Széles derűtség tört ki erre a rögtönzésre. Comenius Ámos János ugyanis – századokkal ezelőtt – a főiskola cseh földön született, európai nevű professzora volt. Koch János pedig alig néhány éve, hogy elhunyt. Egyébként főpedellus volt az iskolában, diáknyelven főpácal.”

H. Bathó Jánosról idősebb barátaim is beszéltek. Egybemosódott bennük számos hangversenyélmény. Az instrumentális és vokális zene varázsa. Megannyi kórusparádé nem múló hatása. A közönség ünnepi hangulata. Átszellemülten idézték fel H. Bathó János szuggesztív egyéniségét, karmesteri tekintélyét. Szinte maguk előtt látták és velem is láttatták a dirigens finoman remegő kezét és fekete karmesteri pálcáját. És sohasem mulasztották el felhívni a figyelmem arra, hogy H. Bathó János mennyire adott a külsőségekre: a nyilvános szerepléseken vakított fehér ingmelle, tökéletesen simuló testére frakkja.

H. Bathó Jánosról azonban nekem a melódiái árulták el a legtöbbet. A természetesen sorjázó hangok. A

szívéből fakadt zenei motívumok. A lelkéből lelkedzett nóták. Igen, a nóták. Mert Sárospatakon kora ifjúságomtól körülzsongtak H. Bathó János dalai: a részben fájdalmas-gyöngéd mollban, részben derűs-kemény dúrban fogant énekek. Fülbemászó melódiái szájról szájra jártak; a magyar ember egyéni és történelmi életérzését fejezték ki. Bizonyos dallamai „köztulajdonba” mentek át; úgy hagyományozódtak ránk, mint a népköltészet legbecesebb termékei. Előzőleg azt mondtam: első eszmékedésemtől fogva tudtam H. Bathó Jánosról. Most hozzáteszem: életének és munkásságának a java része azonban csak idők múltán tárult fel előttem. A művésztanár Erdélyben látta meg a napvilágot: az Udvarhely megyei Siklódon született 1872. december 29-én.

Tanulmányait Sepsiszentgyörgyön kezdte, Nagyenyeden folytatta és Budapesten fejezte be. (A tanítói alapképzettségét igazoló oklevelet Székelykeresztúron állították ki.)

Vargáné Bathó Ilona szerint Nagyszőlősen kapta első állását. Ezután 1901-ig a marosvásárhelyi nagytemplom főkántora volt; egyházi szolgálata mellett éneket tanított a város főgimnáziumában és polgári leányiskolájában. Marosvásárhelyről Sepsiszentgyörgyre került; az ottani tanítóképző őt bízta meg az ének- és zeneórák ellátásával. Ebben a városban történt vele az az eset, amelyet egy interjúban elmondott. „*Tanár úr – szólította meg egyszer az igazgatónője –, a lányok az önképzőkörben egy kuruc jelenetet adnak elő, legyen szíves A dobos már dalol kezdetű verset megzenésíteni.*

Míg az iskolából hazaértem, már

meg is volt a nóta. Nagyon tetszett a növendékeknek és az igazgatónőnek is, felküldtem a dalt Budapestre, ahol Zempléni Árpád volt pataki diák és jeles költő kezébe került, akinek annyira megtetszett, hogy ott rögtön ezt az új szöveget írta rá:

Kesereg a holló, elvesztette párját... Érdekes, hogy ez a dal és a Novák Sándor pataki tanár által írt Nagymajtényi síkon letörött a zászló egy és ugyanazon időben, 1903-ban született meg, az egyik Sárospatakon, a másik Sepsiszentgyörgyön. A dalok értékét az is bizonyítja, hogy egy ungvári hangverseny alkalmával Eötvös Károly a vajda Káldi és Thaly gyűjtésének gondolta.” (Sárospatak, 1935. december 25.)

H. Bathó János sepsiszentgyörgyi oktató-nevelő tevékenységét hagyta abba az emelkedést és rangot jelentő sárospataki tanári állás kedvéért. Itt 1904. szeptember 1-jén állt munkába; a református kollégium ének- és zenetanára lett. Rengeteg dolga akadt. Tanította a gimnazistákat. Irányította az ifjúsági zenekart.

Megszervezte a hatékony kórusmunkát. Foglalkozott a teológusok és a tanítóképzősök zenei művelésével. Vállalkozó szellemű és tehetséges diákjainak szívesen átadta hangszeres zenei tudását is: sok fiatal ismertetett meg az igényes harmónium, orgona- és hegedűjáték technikájával. Tanári munkája közben bebizonyította komoly zeneszerzői adottságait: szerelmi dalokat, kuruc kesergőket, himnusokat, indulókat, diáknótákat, egyházi énekeket, hazafias melódiákat stb. komponált. Olykor klasszikus költők (pl. Petőfi, Ady) verseit zenésítette meg; máskor helybeli vagy innen

elszármazott nagyságok (pl. Gulyás József, Novák Lajos, Zempléni Árpád) szövegei zendítették meg benne a muzsikát; míg néha a vers és a dallam együtt tört fel érzékeny lelkéből. Költői hajlama, zenei ihlete egyaránt volt.

Kijutott neki az elismerésből is. Kacsóh Pongrác – a *János vitéz* és a *Rákóczi* c. daljáték szerzője –, aki 1911-ben a kormány képviselőjeként részt vett Patakon az érettségien, nagyra becsülte a muzikalitását; az 1912-ben megjelent *Bathó-nóták*hoz előszót írt. Horthy Miklós, a kormányzó is kellően értékelte zeneszerzői kvalitásait: 1923-as pataki látogatásakor a Bathó-művekből rendezett kórusbemutató után személyesen gratulált a komponistának. 1930-ban a sárospataki főiskolai kórus örökös tiszteletbeli karmesterévé választotta. 1934-ben a Magyar Írók és Zeneszerzők Egyesületének országos pályázatán ezüst oklevéllel jutalmazták, 1942-ben a Múzsza Zeneműkiadó Vállalat pályázatán aranyérmert nyert. Kiváló tanári munkájának és zeneszerzői érdemeinek híre hamar bejárta az országot: a művész nemcsak iskolai ünnepélyeket, hanem hangversenyeket is szervezett. Sőt: 1913-ban egyhónapos erdélyi hangverseny-körútra vitte a 36 tagú, nagyszerűen fel-készült kollégiumi kórust.

ASárospatakiReformátusKollégiumból – 21 örömben és bánatban bővelkedő év elteltével – 1925. szeptember 1-jén ment nyugdíjba. A trianoni Magyarország területéről Munkácsra költözött; csehszlovák tartózkodási engedélyének bevonásáig kb. négy évet töltött a városban. Majd visszatért az anyaországba; csaknem egy évtizedig maradt itt. (Állandó lakása – az

emlékezők szerint – Taktaszadán volt.) Komponált, szerepelt, pl. a kollégium fennállásának 400. évfordulóján. Ápolta szakmai és baráti kapcsolatait (közel állt hozzá pl. a tanítóképző zene-tanár igazgatója, Hodossy Béla és az író Komáromi János). Kereste a tár-saságot és néha – a mámort.

H. Bathó János kétszer nősült: mindkét házasságából születtek gyermekei. Nyilván munkácsi származású második felesége unszolására, feltehetően 1939-ben szánta el magát a Magyar-ország-hoz visszacsatolt Kárpátalján való megletelepedésre. Ott élte át a második világháború szörnyűségeit, az újabb államfordulatot, a szovjet hatalom embertelen éveit A zene-oktatáshoz, a magyar zenekultúra terjesztéséhez azonban mindvégig hű maradt. Munkácson halt meg 1956. június 17-én. Végző nyughelye a város temetőjében van. A nevezetes személy tisztelői 1990-ben Munkácson, 1991-ben Sárospatakon emléktáblával jelölték meg azt a házat, amelyben lakott.

H. Bathó János életében kb. 200-250 művet alkotott. Ezek közül nem mindegyik jelent meg nyomtatásban. 40-50 műnek a kézírata még a szerző életében elkallódott vagy ma is lappang valahol. Alkotásainak nagy része ismert; közülük jó néhány nap-jainkban is felfelhangzik a magyar nótát szeretők ajkán. A pataki diákok a csengőbúcsún vagy az érettségi találkozók alkalmával elfogódottan szólaltatják meg a *Bodrog partján van egy város* és a *Válásra int immár az óra* kezdetű dalt; a vendéglőkben el-elhúzza a cigány, hogy *Fehér galamb száll az égen*. Bizonyára a munkácsi felnőttek és fiatalok között sem ritka,

aki tudja a *Sírjon, sírjon az a nóta* vagy a *Leszedték a turulmadárt* kezdetű éneket; társaságban az emberek elúdolják, hogy *Várlak, hazavárlak*. S talán az egész magyar nyelvterületen otthonosan cseng még a *Kesereg a holló* vagy az *Asszonyom, ne írjon* melódiája; és megdobogtatja a hívők szívét Ady Endre megzenésített verse, *Az Úr érkezése*, ha orgonakísérettel előadják valamelyik templomban. H. Bathó János életműve kulturális örökségünk része, bensőséges lelki

tartalmak kifejezője. Dalai miniatűr gyöngyszemek, sajátos stílusminőséget képviselő zenedarabok. Hozzá tartoznak nemzeti dalkincsünkhöz: közös hullámhosszra kapcsolnak minket, erősítik identitástudatunkat, s egyforma húrt pendítenek meg bennünk.

Szánkból sistergő meteorok hullnak

Földyné Asztalos Adrienne

Minőség és szeretet.

Száz éve született Szabó Ernő

1929-et írtak. A Sárospataki Református Főiskola neves ének- és zene tanára, H. Bathó János, már nem tanított. Édesanyám, aki egy évvel korábban végzett a Zeneakadémián, kitűzött egy felhívást a híres művészképző hirdetőjén, remélve, hogy jól képzett tanár kerül Sárospatakra.

Szabó Ernő, a Zeneakadémián frissen végzett ének-zene tanár olvasta a hirdetést, s benyújtotta pályázatát.

Később így emlékezett vissza Patakra érkezésére: *„Boldog voltam, amikor a Sárospataki Református Főiskola megválasztott tanárává. Amikor először beléptem az öreg kollégium kapuján, első érzésem ezt súgta: hazaérkezett! A külső benyomások után lassan még a kövek is beszélni kezdtek. Megérintett a „genius loci”, s a nagy történelmi múlt után a jövőért való felelősséget is megéreztem. Megéreztem, hogy ide nem elég a pusztaság, még oly lelkiismeretes kötelelességteljesítés sem.*

Hogy ide valami más, valami több kell, hogy meg kell hallanunk az idők szavát, mindenekeelőtt az új időknek új dalait.”

Vajon miért érezte tanár úr Sárospatakon azt, hogy „hazaérkezett”? S mire gondolt, mikor azt vallotta, ide nem elég a pusztaság kötelelességteljesítés?

Szabó Ernő 1904. november 22-én született Székelyudvarhelyen. Édesapja Szabó András, a helyi református kollégium tudós professzora és igazga-

tója volt; Platón válogatott műveinek, Erasmus *A balgaság dicsérete* c. könyvének, Vergilius *Georgiconjának* első magyar fordítója és közreadója, aki élete alkonyán Kálvin *Kommentárjait* ültette át magyarra. Családjukban pezsgett a szellemi élet, s a művészeteknek is fontos szerep jutott. Mindegyik gyermek tanult zenét, Ernő hegedült és zongorázott. A budapesti Zeneakadémia hallgatójaként beiratkozott az egyetem jogi karára is, párhuzamosan végezte a két szakot. A legkiválóbb muzsikusoktól tanult: hegedűt Koncz Jánostól, kamarazenét Weiner Leótól. Érthető, hogy az otthoni szellemi légkör és a Zeneakadémián, valamint az egyetemen tanultak alapján igényes munkára vágyott.

Patakon ezért mind a gimnáziumban, mind a teológián kellő számú énekórát vett be a tantervébe. Míg a két világháború között az állami gimnáziumok 1–3. osztályában folyt heti egy órában énektanítás, addig a nyolc osztályos pataki református gimnáziumban minden osztályban volt énekóra. Ezeket azután gazdag tartalommal töltötte meg. A hivatalosan előírt tankönyvből, a Harmat Artúr – Karvaly Viktor -féle *A magyar fiú nótáskönyve* című énekeskönyvből alig tanított valamit, helyette eredeti népdalokkal ismertette meg a diákságot – emlékezett rá egykori tanítványa Barsi Ernő. A visszaemlékezésből tudjuk, milyen

örömmel énekelték a szebbnél-szebb magyar népdalokat. Ma talán fel sem ismerjük ennek jelentőségét, hiszen nekünk, népdalokon nevelkedetteknek ez természetes, de akkor az egész ország a cigányzenekarok által szüntelenül játszott, egyre jobban elsekélyesedett népies műdalok hódolatában élt. Szabó Ernő az értékes magyar népdalkincsből a felsőbb osztályokban elvezette tanítványait az európai zene nagy mestereinek és a magyar zeneirodalom gyöngyszemeinek megismertetéséhez. Az iskola hanglemesztárát értékes gyűjteménnyé fejlesztette. Egyik diákja érettségi találkozásukon mesélte, hogy esténként kicsenték a szertárból a lemezeket, és az internátusban hallgatták őket. A sok lejátszástól a lemezek egyre jobban koptak, a tanár úr pedig nem tudta mire vélni a dolgot, jobb híján a hanglemesztárgyárat okolta, amiért ilyen rossz minőségű lemezeket gyártanak. A diákok többsége életre szólóan megszerette az értékes zenét. Szabó Ernő az énektanítást, a valójában egész embert formáló zenei nevelőmunkát a Teológiai Akadémián is folytatta. Szolfézszt is tanított, hogy a magyar faluba zenei műveltséggel kerüljenek ki a lelképásztorok, s ezzel is segítsék nevelni, felemelni a falu népét.

Hamarosan kialakult az ősi iskola új zenei nevelésének hármassága: „csak a zenei anyanyelvre, az új magyar kórusművészetre s a klasszikus zene nagy értékeire lehet és kell korszerű nevelést építeni.” – vallotta Szabó Ernő tanártársának, Harsányi Istvánnak, aki később így nyilatkozott róla: „A zenei kultúra szempontjából igen jelentős értéke

*Sárospataknak Szabó Ernő főiskolai ének- és zenetanár. Az évszázados főiskolai kórus történetének néhány kiemelkedő csúcspontján kívül nem volt a pataki főiskola történetében korszak, amelyben a zenekultúra magasabb fokon állt, mint most.” Szabó Ernő három énekkart vezetett: egy gimnáziumi vegyeskart, a teológia férfikarát és egy alsós gimnazistákból toborzott fiúkórust, amely Móricz Zsigmond 1930 májusában tett látogatása tiszteletére alakult. A pataki zenetanár még akadémista korában Budapesten hallotta a Wesselényi utcai iskola gyermekkórusát, amely Kodály fiúgyermekkarri műveit énekelte varázslatosan szépen. A nagy élmény hatására úgy döntött, ő is szervez ilyen Patakon. A bemutatkozás nagyon jól sikerült. Kodály *Túrót eszik a cigány* című kórusművét adták elő. Móricz Zsigmond boldogan hallgatta, s még aznap este üdvözlőlapot írt Kodály Zoltánnak. A pataki kollégium egész zenei nevelési rendszerében ezzel indult meg a nagy átalakulás, amelyet Bartók és Kodály munkássága és útmutatása határozott meg. Szabolcsi Bence elismerően írta a pataki zenei nevelésről: „Itt már magyar kórusirodalommal kísérleteznek, elsőnek a magyar zene történetében.” Szabó Ernő úgy tartotta: „A főiskolai kórus a kollégium szemefénye, féltve őrzött önkormányzatával, egész történetével, szellemével mikrokozmoszként tükrözte a nagy Kollégiumot.”*

A nagy lélekszámú kórusok mellett kis létszámú regőcsoportok is működtek. A teológus regőcsoport sajátosan pataki jelenség volt, Szabó Zoltán teológiai tanár hívta életre. A

regősök a falvakba jártak muzsikálni, előadásuk után közösen énekeltek magyar népdalokat a közönséggel. Így jutott vissza a szellemi érték oda, ahonnan eredt. 1940-42 ben néphangversenyeket szerveztek.

„Nemcsak eljöttek a hangversenyre azok, akiknek szántuk, az egyszerű emberek, fejkendő asszonyok, de meg is értették és nagyon élvezték a klasszikus és az új magyar irodalom remekeiből összeállított műsort. Igaz olyan előadók voltak, mint Török Erzsébet, Jankovich Ferenc, Raics István, a gimnáziumi énekkar, a teológus regőcsoport. A népnek a legjobbat a legjobban elv mellett is a műsor csúcspontját a közös éneklés jelentette.” – emlékezett vissza a pataki néphangversenyekre Szabó Ernő.

A hangszeres zene terén is döntő fordulatot hozott Szabó Ernő működése. Minimális, szinte szimbolikus összegért „csoportzene órákra” járhattak az arra vállalkozó diákok *„Sohasem nézte, hogy hány perc foglalkozás „járt” egy növendéknek A csoportzenét is úgy értelmezte, hogy mindnyájan, tehát csoportosan ott voltunk az egész foglalkozás alatt, egymás óráiból is sokat tanulva, s egyénileg addig foglalkozott mindenkivel, míg technikailag, zeneileg rendbe nem tette a hozott darabjait. Közben még kérdéseinkkel, zenei problémáinkkal is előállhattunk, mert mindenre válaszolt. Mennyit tanultunk ezekből a beszélgetésekből!”* emlékezik Barsi Ernő. A hangszeres oktatás utánpótlást biztosított az általa 1929-ben alapított főiskolai zenekar számára. Ez volt az első rendszeresen dolgozó, értékes zeneműveket játszó zenekar a kollégium történetében. A kezdetben tanárokból, teológusokból,

felső gimnazistákból álló együttes később egészen ifjúsági zenekarrá vált. Szabó Ernő munkásságának eredményeként Sárospatakon megvalósult Maróthi György álma, a „Collegium Musicum”. 1939-ben ugyanis ezen a néven elindítottak egy zenei sorozatot, amelynek nemcsak szereplői, hanem szervezői, betanítói is diákok voltak. Maguk állították össze a Collegium Musicumok műsorát, kérték fel szereplésre a hangszeres játékosokat, kórust, kamaraegyüttest, és ő maguk tartották az esték bevezető előadásait.

A Collegium Musicumok hangversenyein zsúfolásig megtelt az imaterem, s nemcsak diákok jöttek el az előadásokra, hanem a városi közönség is. Szabó Ernő nemcsak tanított, énekkart vezetett, kiváló növendékek sokaságát indította el zenei pályára, hanem a kollégiumban és a városban egyaránt zenei miliót teremtett. Hege-dűművészként, felesége zongorakíséretével, számos alkalommal lépett fel iskolai ünnepélyeken, a „Péntek esték” előadásain, világi és egyházi hangversenyeken nem-csak Patakon, hanem sok vidéki városban: Sátoraljaújrhelyben, Kassán, Miskolcon, Nyíregyházán Zenei szemnariumot vezetett Sátoraljaújrhelyben „Bevezetés a jó zenehallgatásba” címmel olyan sikerrel, hogy a Megyeháza is szűknek bizonyult a közönség befogadására. Tanári munkája mellett 1939-től tankerületi zenefelügyelő volt, előbb a kassai, majd 1949-től a miskolci tankerület középiskoláiban. 1943-tól a Magyar Rádióban „Jó zenét az ifjúságnak” címmel hangversenysorozatot indított, amelynek keretében élő, egyenes adásban, rövid ismertetéssel

közvetítette az ifjúságnak a vokális és hangszeres zeneirodalom kis remekműveit. Az első adás ifjúsági hangversenyén, 1943. április 16-án a sárospataki gimnáziumi vegyeskar is énekelt. Szabó Ernő munkássága alatt fénykorát élte a kollégium és Sárospatak zenei élete, s ez a vidéki hangversenyeken, kiszállásokon, reggélésen és rádióadásokon át messzire sugárzott.

1952-ben, amikor a Sárospataki Református Kollégium Gimnáziumát államosították, Debrecenbe került.

„Nagy hálával gondolok arra a szeretetre, amellyel a testvérkollégium fogadott, s arra, hogy itt tanári munkám mellett presbiteri, egyházkerületi világi jegyzői és zsinati tagsági munkára is elhívtam. A gimnáziumban a zenei tagozat munkájába kapcsolódtam be, s a szaktanári munkám mellett a kántorképzésben is részt vettem” – mondta a 75. születésnapja alkalmából készült beszélgetésen egykori kollégájának, Harsányi Istvánnak.

1966-ban a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Debreceni Tagozatára került, ahol főiskolai docensként hegedűt, hegedűművészetet és kamarazenét tanított.

Szakfelügyelői munkáját Debrecenben is folytatta, de itt a zeneiskolák hegedűtanítását segítette. Látogatásai alkalmával készített jegyzőkönyvei alapos elemző munkájának tanúságát őrzik. 1970-től nyaranta ő vezette a zeneiskolai tanárok továbbképző tanfolyamát. A Kossuth Lajos Tudományegyetem Felnőttnevelési és Közművelődési Tanszékének külső előadójaként csaknem két évtizeden át tanított zenei ismereteket és zeneesztétikát.

Pedagógiai munkája mellett komponálással is foglalkozott.

Kórusműveiben feldolgozta a sárospataki melodiáriumok dalait, hegedű és zongoradarabokat szerzett, pl.: *Szonatina hegedű-zongorára, Etűd egészhangú skálában. Szigetközi népdalok* című művét szóló hegedűre írta. Nyugdíjas korában otthon is dolgozott. Egykori tanítványával, Barsi Ernővel könyvet írt *A pataki kollégium zenei krónikája* címmel, amelynek 1984-es megjelenését már nem élhette meg. 1981-82-ben a hegedűoktatás metodikájával foglalkozott.

A hegedűtanításban szerzett tapasztalatai alapján és a kortárs hegedűművészek tanítási módszereinek figyelembevételével készítette el metodikai feljegyzéseit. Tanításai megszívlelendők. Jó lenne, ha kéziratban maradt módszertani tanácsait olvashatnák a hegedűtanárok! Fontosnak tartotta a beiskolázást, az előképzősök hangszerrel való megismertetését. Javasolta, hogy ne kötelezzék a kisgyermeket otthoni egyedül gyakorlásra, biztosabb, ha a tanár vezetésével gyakorolnak. A kezdők tanítását kis csoportban jobbnak tartotta, mert a növendékek felváltva játszhatnak a közös órán, egymást figyelhetik és a más előtt való játékhoz, a szerepléshez is könnyebben hozzászoknak.

Így nem lesz unalmas és fárasztó az óra a kezdő hegedűtanulók számára. A skálajátékot igyekezett változatosabbá tenni, hangképzésre, különböző artikulációk, vonásnemek gyakorlására használta. Szerinte a skála a legszebb dallam, írt is egy zeneművet az egész hangú skálára. Fontosnak tartotta az új anyag előkészítését. Ehhez szerinte

legalább az óra egyharmad részének rendelkezésre kell állnia, pedig a gyakorlat szerint erre csak néhány percet szánnak a tanárok. Új anyag feladásakor bemutatta a darabot, majd dúdolva, nem szolmizálva, tanítványával közösen elénekelte.

Mielőtt a vonó a húrra kerül, fontosnak tartotta az abszolút hangok olvastatását. Metodikai jegyzeteiben foglalkozott a gyakorlás kérdésével, a memorizálással, a fekvésváltással, a vibrálással, a jobb kar mozgásműveleteivel és az intonálással.

A tanár és tanítvány kapcsolatáról külön ír. *„Tanár és tanítvány viszonyát a tanár abszolút segítőkészsége jellemezze és a szeretet hassa át. A növendékeknek érezniük kell, hogy megbecsüléssel és szeretettel foglalkozunk velük.”* Ezt tanítványai is érezték. *„Szigorú volt, de a szeméből szeretet sugárzott”* – emlékezett rá egyik volt diákja. *„Mi, tanítványai tudtuk, hogy „nem könnyű ember”, de súlyát értékét megadta, hogy két dologból*

sohasem engedett: a művelődés, a haladás és a nép szolgálatának feltétlen érvényű parancsából és a színvonalas igényéből. Ez adta neki az erőt ahhoz, hogy Sárospatak megújuló szellemi életének egyik központja lehessen.” – írta róla Vitányi Iván.

„Türelemmel és tanulmányok írásával viselte el azt a három évet, mikor már szobához kötötte a súlyos érszűkület. Fogyatkozó életerejével nem csökkent az elkötelezettség és a bizalom, mert kősziklára alapozódott, ahonnan a lelkét éltető áradás fakadt” – búcsúzott tőle halála után Fekete Csaba református lelkész-könyvtáros, 1982 szeptemberében.

Szabó Ernő vallomása szerint *„a sárospataki Alma Mater megtanított arra, hogy az Isten által rábízott feladatokat vállalni, s az elvállaltakat, minden körülmények között teljesíteni kell.”* Példája feladatot hagyott ránk: *neveljük felkészülten, nagy hivatástudattal és szeretettel a ránk bízottakat!*

Tomaji Attila

Vass Tiborról, a Bevallás garnitúra ürügyén

Az írás igazi feladata és nehézsége akkor kezdődik, mikor az író már nem a mondatot akarja javíthatni, csiszolni és tökéletesíteni, hanem a gondolatot. (Márai)

Ha megírnám ezt a róla szóló tanulmányt, a következőkről beszélnek. Mindenek előtt: eredetiség. Aztán autonóm értékszféra, ösztönösség s megtervezettség, személyesség és tárgyilagosság, dokumentálás, kísérletezés, átjárhatóság, folyamatos szövegek közöttiség, folyamatos önvizsgálat, folyamatos önéletrajz, többértelmű/sokrétegű szöveg, szövegszobor, irónia / önirónia, műfajok keveredése, fonetikus költészet, alkalmi líra, szójátékosság, szótorzítás, ismétlések, allúziók, automatikus írás, alulretorizáltság, csak utalásként értelmezhető versformák, irodalmon kí-vüli retorikai minták, a pusztaság érzékelés öröme, stb. De ez túl sok, bele sem kezdek. Abba hagyom, félreteszem. *Ám a könyv az agyban / zörgött tovább, kattogva nagyban...*

*

Vass Tibor mint performance művész, installációk készítője s elektrografikus, mint Hamismás s Fűrge új, Esőember s Előzuhanyzó, Bevalló és K. jó költő, egy esemény a számomra, amit értelmezni kell, hiszen csak akkor *történhet meg*, akkor van jelen, ha bennem s általam értelmeződni képes.

Ugyanakkor, ha megírom, rögzül. Ez pedig ellentmondani látszik annak az akaratnak s célnak, ami művészetét létrehozta, s folyamatosan izgalomban tartja.

Mielőtt kétségbeesnék, írni kezdem.

Az ébrenlevők mind ugyanazt a világot látják, az álmodozóknak azonban mindig megvan a maguk külön világa. Vass Tibor az ébrenlevők közé tartozik, ugyanakkor egyetlen mai magyar költővel sem összetéveszthető, külön világot teremtett. Nyilván tudja, hogy az *ars* valaha nemcsak művészetet jelentett, hanem munkát (mesterséget, fortélyt) is. És Vass Tibor dolgozik, sokat dolgozik, fortélyoskodik azon, hogy *létrejőjjön*. Hogy amire tekintet veti, az *beirodalmazódjék*.

*

Idő.

Minden: Egy, mondta Hérakleitosz. Egyetlen, folytonosan alakuló, változó valóság van, gondolhatja Vass Tibor is. De nem mind Egy, ami fénylik. És nem mindegy, hogy mi fénylik. Ahány tekintet esik rája, annyi áldás..., nem, annyi értelmezés. Mert nyitottnak kell lenni mindenestül. Költői képzeletét alig mutatja, de annál erősebb *nyelvi* képzelettel bír, ezért képes az őt körülvevő világot (család, ágy, vonat, büfékocsi, kocsmák, kórterem, Miskolc, kutyák, stb.) folytonos mozgásában megragadni s kifejezni. Ebből következik a Vass Tibor-féle oeuvre-t meghatározó *elbeszélő* jelleg.

Látszólag örök jelen idő. De ez nem igaz. Azt tudja, ami *volt*, s ami *lesz*. A változásnak ki nem tett lényeg, *az, ami van*, vagy nem érdekli, vagy nem tudja. Amiről nem lehet beszélni, arról hallgatni kell? Vass Tibor nem hallgat. Egyszerűen nem hisz kifejezendő örök értékekben, hacsak a nyelvben nem... Nem léphetünk kétszer ugyanabba a folyóba? Ő az, aki egyszer se léphet ugyanabba a folyóba. Olyan létállapotot ír le, ami líra s epika határmezsgyéjén lakozik. Stalker ő, egy limes-lakó, aki *a nyelvben időzik*.

*

Szöveg.

Nem kedvelem a *szövegelést*, a *szövegellést*! Előítéleteim vannak. Elfogult vagyok. (Befogadó? Én *olvasó* vagyok, nem nő.) Kassák mondta egyszer, ne csak vers legyen, de költemény. S mi maradt mára?

A pusztá nyelvi textúra, a szöveg mint költemény? értelmi telítettség mint líra? vizualításra törekvés? formalizmus? se ritmika, se rím? versbe hajtogatott próza? a költői eszköztár utolsó elemeként az enjam-bement? áthajlás, vagy inkább áthallás? hozott anyag minden mennyiségben?

Vass Tibor valóban szövegeket ír. Igyekszem távolodni, hogy megérthessem.

*

Szójátékok, ismétlések.

Átaluk uralja leglátványosabban a szövegeit, amelyek újra s újra elvesztik egyértelműségüket, s így a várt/elvart egység fellazul, és esély nyílik arra, hogy különféle, egymást kiegészítő s egymásnak ellentmondó, erősítő s gyengítő jelentések rejtett egysége

tárujon fel az olvasó számára, pl. „megtettem, amit megkövetelt, a haza- / indulás előtt”, „Balassi-áthalások”, „vérkép a táj”, „miként a földön, úgy a mennyiben”, „kész lesz a kommuné / niké, miénk a győzelem”, stb. Ugyanakkor veszélyes (a szó) játék, mert könnyen önállósulhat a szövegben, s alkalmazása rutinszerű, üres formalizmussá is válhat, pl. „karóval jöttél, nem Ágicával”, „akinek saját haj van a füle mögött”, „a fiúk a banyában dolgoztak”, stb. Öncélú művelése – engedve a pillanatnak, a gyors ötleteknek s a nyelvi szeszélynek – pusztán a felszínt villództatja, s gyakran csak *többértelműséget* eredményez a megtalált költői szó *többrétegűsége* helyett. Ugyanez vonatkozik a szavak szintén rutinszerű szétvágására is, pl. „Mostanában úgy hír- / lik”, „megteteszt / sült öröm”, stb. Ismétlései, amelyek aritmiás szívdobogásként tördelik szét, s ugyanakkor tartják egyben a leginkább *széttartó* szövegrészeket, a repetitív zenét juttatják eszembe. A szöveg szintjén valósítja meg azt, amit pl. az egykori 180-as Csoport vagy John Cage a zenében.

*

Humora.

Az Értől az Óceánig. Az *aranyértől* az óceánig, tenné talán hozzá rögtön Vass Tibor. Valami egyre inkább radikalizálódik, ami a magyar irodalomban 20-30 évvel ezelőttig – Esterházy, Temesi, Parti Nagy, Szócs, KAF s mások megjelenéséig – csak erecske volt, aranyerecske, komolyabb tartalék, nagyobb fedezet nélkül. Arany-, Petőfi-, Karinthy-, Örkényművekre gondolok. Mára hovatovább a számontartottság, elismertség, be-

fogadottság alapvető feltétele lett a korábban hiányzó irónia, abszurd, groteszk s humor, pontosabban ezek felnövesztett, gyakran öncélú obszcenitássá fajuló változatainak folyamatos s leggyakrabban indokolatlan, öncélú használata. Vass Tibor azonban nem követi a trendet, mesterségbeli tudása, ízlése megvédi ettől. Általában megmarad az olvasói képzeletet elbűvölni tudó kacagtató játékoság szintjén, s ilyenkor boldogan időzünk vele ebben a magasra emelt tartományban.

*

Nyereség. Veszteség.

Nagy kérdés számomra, hogy a *Bevallás garnitúra* végére érve, pontosan melyiknek az érzése hatalmasodott el bennem. A nyelv szintjén – a szókészlet, a jelentésháló kiterjesztése, szinonimák halmozása, nagy költőink tragikus verssorainak játékos „megtisztítása”, stb. – mindenképpen nyereségnek tartom Kumulatív költészet, azaz olvasása után – de már közben is – többet vagy *jobban* tudunk, mint korábban, s ez a folyamat korlátlanak tűnik. (Bár feltehetjük, hogy nem korlátlan, minthogy semmilyen tudás nem az...) Kötetei ismeretében veszteségének, pontosabban veszteségünknak az tűnhetik inkább, hogy ez a Tandoriéval, Parti Nagyéval egyenértékű nyelvi tehetség nem terjeszkedik tovább, s bár tévednék!, de valószínűleg nem is fog elindulni a hagyományos műfajok, formák s tematikák meghódítására. (Persze, minden megtörténhet, lásd. pl. Petőcz András s Kukorelly „klasszicizálódását”). Nem érdekli az irodalmi kánon. (Érthető.) Nem

érdeklik a sorskérdések. (Érthetetlen.) Nem vátesz, nem is akarna az lenni. (Ez amúgy is *közösséget* feltételezne, ami nincs.) Ha így *halad* tovább, féltő, minden elismertsége ellenére elszigetelődik, s ami még fontosabb, szövegáradatai maguk alá temetik költészetét... (A Tandori életműre *is* gondolok, annak már most is leszakadó, olvashatatlan részeire...)

*

Nyitottság.

Első hallásra, olvasásra azt gondoltam, végre egy újabb magyar költő, akinek műve akadálytalanul fordítható idegen nyelvekre, ráadásul, ismereteim szerint, szinkronban van a *neomodern* európai költői törekvések egy részével is. Gondolkodva sokat a dolgon, most azt mondom, sajnos nincs így: egy illúzióval megint kevesebb. Bár *folytatható* – már ma is sokan írnak ún. *vasstibi*-szövegeket –, de paradox módon mégsem *átadható*, ugyanis nincs mit átadnia, azaz ebben a formában nem válhat tradícióvá. Bezárt világ, mint Aranyé, mint Adyé. Tragikus mód csak befelé, a magyar nyelv felé nyitott. Nem tudom, érthető-e, amit mondani akarok. Végtelen *mikrokozmosz*. Kassák fordítható, Pílinzky fordítható, Vass Tibor nem. Egyetlen más nyelven sem visszaadható, pontosabban minden egyes nyelven önálló, új költészet teremthető belőle, ami viszont már nem Vass Tibor lenne, *csak* a szelleme. Ebből az aspektusból szemlélve, *tragikus költészetnek* tartom.

Hatása is nyugtalanít. Nemcsak az őt vagy módszerét követő költőtársakra gondolok elsősorban, ami bizonyos értelemben győzelemnek is nevezhető,

inkább azokra a kritikákra, amelyek egy tekintélyes része az ő hatása alá kerülve íródott, s így gyakran olyan *vasstiborabb*-írásoknak tűnnek, amelyeket ő is elkövethetett volna...

*

Szabadság.

Minden sora kontingens, azaz azt, amit megírt, másként is megírhatta volna. Ez elbizonytalanít maradandó értékeit illetően. Ugyanakkor viszont szabaddá tesz, ami *most* fontosabb. Mindent a lehető legpontosabban igyekszik megragadni. Szövegei írása közben minden átfordul, valami mássá változik. Amit művel, nem csupán (?) irodalom, hanem a hétköznapi, partikuláris élet dokumentuma, lenyomata. Kimondott, kimondható

nevek, létező, létezőtől helyszínek, elhangzott, elhangozható dialógusok. (R)Esti Kornél, miközben tesz /fütyül az irodalomra, pontosabban arra, amit általában a trend annak tart.

Ez a *szarvassá változott fiú* – aki már soha nem tér vissza az apákhoz, bár mostani szövegeiben is, szigorúan nyelvi szinten, feltűnnek Balassi, Ady, Radnóti, Móricz, Illyés, József Attila, Szabó Lőrinc, Petri, stb. – azt mondja, halkán, de következetesen: szabadságra vagyunk ítéltetve...

(Vass Tibor: *Bevallás garnitúra*, Orpheusz Kiadó, 2004)

Marik Sándor

Vállalva és visszanezve

Nem lehet könnyű ma egy, a közéletet másfél évtizede elhagyó politikusnak. Az egyik oldalon szeretnék már őt és társait a történelmi sülyesztőben látni, mások szerint viszont kár lenne veszni hagyni az értékes tapasztalatokat. Felemás helyzet: Berecz János egykori vezetőtársai közül többen ma is aktív szereplők a politikában, mások visszavonultak, sőt vannak, akik teljesen elzárkóznak a nyilvánosságtól. Az idén 75. évébe lépő Berecz János helyzete sajátos: 1989-91-ben még vezető szerepet vállalt az újrászervezett MSZMP-ben (a KB tagja), aztán teljesen visszavonult a politikától, a gazdasági életben próbálkozott, majd egyre inkább a család felé fordult, mignem 2003-ban írásaival ismét a nyilvánosság elé lépett. Új kötete (*Visszanezve*) alig egy esztendővel követte az előzőt (*Vállalom*). Könyveiben a Kádár-korszak politikai kulisszái mögé enged betekintést. Általa „az átkost” árnyaltabban ismerhetjük meg. A *Vállalom*hoz előszót ír Horn Gyula ennél markánsabban fogalmaz: a Berecz János „művében foglaltak tételes cáfolatát jelentik annak a történelemhamisításnak, amely olyannyira divatos a mai Magyarországon.”

A szerzőnek nem újdonság a könyvbemutató: most megjelent munkái – ha csak a fontosabbakat tekintjük – a 9. és a 10. sorszámot viselhetnék. Ezek meglehetősen eltérnek a korábbiaktól. Az 1969-1988 közöttiek főleg elméleti munkák voltak, az újak a visszaemlékezések közé sorolhatók. A szerző a rendszerváltozás

után másfél évtizedig nem publikált, mi több: a nagyobb nyilvánosság előtt alig lehetett hallani róla. E másfél évtized alatt lényegében leáldozott a visszaemlékező irodalom csillaga, és már-már arra lehetett gondolni, aligha tartogat meglepetéseket közelmúltunk. Ekkor jelent meg Berecz János *Vállalom* című könyve, amely számára sem remélt sikert hozott: több tízezer példány fogyott el belőle, a meghívások alig értek a szerző naptárába. A nagy érdeklődés talán mégsem volt váratlan, hiszen a Kádár-rendszer emblematis politikusról van szó, aki évtizedekig kivételes helyzetben – a „tűz közelében” – dolgozott, s nem csak jól ismerte, hanem alakította is közelmúltunkat. Mindezek mellett változatos, érdekes életpályát futott be, a kor szinte minden jelentős politikusával személyesen találkozott Mitterrandtól, Olof Palmétől Gorbacsovig, Fidel Castrótól, Pham Van Dongtól Jaruzelskiig. Legutóbbi kötetének születése sem mindennapi: Berecz János felesége nem régen megtalált egy, legalább negyed századdal korábban lezárt, akkurátusan elkészített csomagot – személyes leveleket, fényképeket és más dokumentumokat –, amelyeket sok évvel korábban a politikus első felesége, Berecz Annamária tett el (ő 1985-ben gépkocsibaleset áldozata lett). Sáfár Anikó nemhogy bosszús lett volna férje máshoz írott szerelmes levelei láttán, hanem arra ösztönözte, hogy szerkesszen a dokumentumokból még a rendszerváltásról szóló tervezett

könyve megírása előtt – soron kívül – egy kötetet.

Szabolcsban és Zemplénben Berecz Jánost feltehetően másképpen olvassák, mint másutt az országban. Közismert a politikus kötődése Ibrányhoz, szülőföldjéhez. Akkor sem szakadt meg kapcsolata a szűkebb pátriával, amikor az ország legfontosabb vezetői közé tartozott, s ma is gyakran haza jár, segít földijeinek. (Ezt a kitartó kötődést 2003-ban díszpolgári címmel honorálta a város képviselőtestülete. Ellenzavazat nélkül.)

Ugyancsak ismert, hogy Berecz János gimnáziumi tanulmányait a Sárospataki Református Kollégiumban végezte, majd az utolsó évre Sátoraljaújhelybe ment át, és ott érettségizett.

A *Vállalom* című kötet első fejezetei a családi háttérrel vázolják, egyben magyarázatot adnak a szerző ellenfelei által is elismert személyes tulajdonságaira, igazságszeretetére, következetességére, baloldaliságára.

A szegény családból jövő, feltörekvő fiatalember csak a tanulás és az önképzés gyötrelmes útján emelkedhetett az ország vezető személyiségei közé. A könyv családi vonatkozásai végig szeretetteljes melegséget árasztanak, sokat megtanulhatunk Ibrányról és környékéről, mégsem ezek a legérdekesebb fejezetek, hanem a politikai témák. Ötvenhat eseményeit például több nézőpontból mutatja be: ahogyan fiatalon megélte, majd tíz esztendő, később pedig három évtized után értékelte, s megismerhetjük mai véleményét is. Mindezek azért különleges olvasmányélmények, mert a szerzőtől eddig e témában csak az *Ellenforradalom tollal és fegyverrel, 1956* című, 1969-ben megjelent könyve (1967-ben moszkvai aspiránsként írt disszertációja) volt közismert. Az MSZP mai szociáldemokrata

útkeresését is jobban megérthetjük Berecz János könyvének elolvasása után. Ez ugyanis harminc éve tartó folyamat, amelynek számottevő részében jelentős szerepet játszott a szerző a magyar külpolitika műhelyében és Kádár János munkatársaként. Főleg a Willy Brandt-tal folytatott megbeszéléseinek összefoglalása érdekes.

Számtalan külföldi utazásáról (köztük néhány fontos küldetéséről) is olvashatunk. Nemcsak politikai csemegéket találunk a könyvben, hanem jó megfigyeléseket is négy földrész országairól.

A Berecz Jánost ismerők számára is meglepetés volt, amikor a vérbeli külügyest 1982-ben a *Népszabadság* főszerkesztőjének nevezték ki. Volt is találgatás: mi ez, parkolópálya, kényszerhelyzet vagy pártvezetői szeszély? Erről is elmondja a véleményét a pályamódosításra kényszerített politikus, aki végül megszerette az újságírói, lapszerkesztői hivatást. Szórakoztatóak a pártállami csúcspolitikusokról írott – itt-ott már a személyes intimitások határát súroló – sorok: mindenekelőtt a Kádár Jánoshoz fűződő szinte bensőséges kapcsolatáról, az Aczél Györggyel megért hadakozásokról szólók, illetve néhány ismert, híres ember jellemzése. A kötet eseménysora 1988-ban Grósz Károly miniszterelnöksége, Berecz János második házasságkötése idején zárul; ekkor a szerző a Politikai Bizottság tagja, a KB ideológiai titkára volt.

A *Visszanézve* című kötet még szubjektívebb, mint az előző. Régi levélrészletek uralják az első fejezetet: Az ifjú sárospataki diák 1948-ban szüleihez írott sorai, amelyekben megvallja, hogy időnként éhes, jól jönne egy kishazai, tavaszrakelle-ne egy rövid vászonnadrág, később pedig (a legációra) egy hosszú, fekete kabát,

aztán némi zsebpénz a tandíj összege mellett. Az 1953-55-ös levélcsozor egy varsói diákkongresszuson megismert francia diáklánnyal folytatott jobbára politikai színezetű, de néha érzelmi húrokat is megpendítő eszmecsere, amelyből egyebekmellettképet kaphatunk az akkori nyugati diákmozgalmakról, a fiatalok vietnami háborút ellenző megmozdulásairól. A legrészletesebb természetesen a diáktársból lett feleséggel, Löwinger Annával (Berecz Annamáriával) folytatott levelezés. 1955 nyarán alig múltak egy hónapos házások, amikor a férj bevonult katonának, s mire hazajött, az ifjú feleség már elutazott egy évre Moszkvába a magyar ifjúsági vezetők kint tanuló csoportjának tolmácsaként. (Nem sokkal később Berecz János még hosszabb ideig volt távol: 1963-66 között aspiránsként tanult a szovjet fővárosban.) Ezek a levelek több dimenziósak: a „cirógatások” mellett alapos közéleti eszmecsere érzékeltetnek két, hasonló érdeklődésű közéleti ember között, részben sorsfordító időkben. (Moszkvában Anna nézi János szemével a szovjet-magyar focimeccset – 1955. szeptember 26; 1:1 –, János pedig elküldi – 1956. június 12. – a legújabb pesti viccet: „*Melyik ország van a legjobban villamosítva? Magyarország. Mert nálunk a legnagyobb a feszültség, legnagyobb az ellenállás, legtöbbet beszélnek a voltról és leginkább tilos a vezetőkhez nyúlni.*”

Később, moszkvai tanulmányai idején, Hruscsov leváltásáról talán a legtalálóbb és legalaposabb szubjektív magyar beszámolót írta – a feleségének.)

Bizonyos átfedések (vagy inkább kiegészítések) következnek ezután a korábbi és az új kötet külügyes éveiről. Az utolsó két fejezetben (*Barátkozások, barangolások; Szabolcs patriótája*) pedig

olyasmit foglal keretbe a szerző, amiről „anno” talán nem illett volna nyilvánosan beszélnie: miként segített abban, hogy szabolcsi jelölt legyen az első magyar úrhajós, kik voltak művész barátai, mit tett a háttérből Ibrányért, a Sóstói Éremművészeti Alkotótelepért vagy éppen a Száztagú Cigányzenekarért. Berecz János 1985-90 között Szabolcs-Szatmár megye 6. számú, gávavencsellői választókerületének országgyűlési képviselője volt. (Héri Lászlóval történt ketős jelölése után a szavazatok 75,7 százalékával jutott parlamenti mandátumhoz.) Az itt közölt összegzések mutatják: a Politikai Bizottság tagja sem volt könnyű helyzetben, ha segíteni akart szülőföldjének – mert „*a lóláb mégsem lóghatott ki annyira.*”

Berecz János sok képpel és fakszimilével illusztrált két kötete a tudományos értékeléseket kiegészítő történelmi olvasókönyvként is felfogható.

(Berecz János: *Vállalom*, Budapest-Print, 2003; Berecz János: *Visszanézve*, Budapest-Print, 2004)

Nagy Ádám – Nizák Péter

A Civil Szemle bemutatkozik

A civil területen dogozó szakemberek számára nincs ma olyan szakmai „háttér folyóirat”, amely megpróbálja felölelni a civil közélet, a társadalmi szervezeti lét, a nonprofit kutatás stb. problémakörét. Ezt a hiányt próbálja megszüntetni a *Civil Szemle*, amely ahhoz kíván hozzájárulni, hogy a mára valódi szektorrá érett civil szféra elméleti problémáit közösen vegyük számba.

A „cselekvő állampolgár” gondolatísá- gára felfűzendő lap olyan – hívjuk így: – „közösségi tanulmányok” közlésére jön létre, amelyek tudományosan és szakmailag megalapozottak, ugyanakkor nélkülözik az akadémiai típusú lapokban rejlő túlzott tudományosságot annak érdekében, hogy a lapot a tájékozódni kívánó értelmiségi csoportok, illetve a szűkebb szakmai közeg is sikerrel forgathassák. Persze a lap kiemelten a civil szervezeti vezetőkhez, önkéntesekhez, az állami vezetőkhez, politikusokhoz és a szakértőkhöz, szakemberekhez szól. A lap a terület minden szegmensét, irányultságát be kívánja mutatni. Ennek érdekében a szerzők és a szerkesztők különböző szakmai műhelyeket képviselnek, amely biztosítja a különböző nézetek és vélemények elfogadásának és megjelenésének lehetőségét.

A *Civil Szemle* elméleti folyóirat: a civil szféra, társadalmi együttműködések, nonprofit szervezetek bemutatásával foglalkozó, az érdeklődő értelmiségieknek szóló időszaki kiadvány, amely

támaszkodva a korábbi eredményekre, megkísérli a beilleszkedést a nemzetközi trendekbe; a meglévő eredményeket kívánja közkinccsé tenni, népszerűsíteni, így jelenítve meg a terület sokszínűségét. A folyóirat a későbbiekben kezdeményezője és részese kíván lenni egy közép-európai civil periodika létrejöttének.

Lapunk öt rovatból épül fel:

Az *Elméletileg* rovatban olyan tanulmányok szerepelnek, amelyek a civil szektor (ön) definíciós kérdéseivel, tipológiájával, struktúrájával foglalkoznak. Kutatások és elemzések kapnak itt helyet, amelyek a szervezetek, alszektorok és a szektor történetét, fejlődését érintik, különösen a filozófiai jellegű kérdések, más tudományokkal, szektorokkal közösen taglalt háttérterületek problémáit kívánjuk vizsgálni.

A *Közösségek és civil társadalom* rovat a közösségi szektor gyakorlatáról, az önkéntességről és általában az öntevékenység területén megismerhető esetekről, történésekről, példák-ról és trendekről gyűjt össze és közöl írásokat, esettanulmányokat, elemzéseket. Külön figyelmet szentel a helyi közülethez kapcsolódó, a közösségi részvétel és a társadalmi párbeszéd esélyeiről, lehetőségeiről, konfliktusairól, megvalósulásairól szóló elemző tudósításoknak.

A *Társadalom és állam* rovatban a civil társadalmat, a nonprofit szervezeteket

körülvevő társadalmi, gazdasági környezettel kapcsolatos elemzések, tanulmányok, kutatási beszámolók kapnak helyet. A rovatbankülönhangsúlyt élveznek a civil szektor más szektorokkal (állami, önkormányzati, gazdasági) való együttműködésére, kapcsolatrendszerére vonatkozó tanulmányok.

Ez a rovat foglalkozik a civil szektor működését meghatározó jogi, politikai, gazdasági környezet elemzésével, tekintve az állami elosztórendszerekre és a szektorbeli strukturálódás folyamatait meghatározó fő tényezőkre is.

A *Világnézet* rovat a nemzetközi vonatkozású, illetve egy-egy ország civil szektorára vonatkozó elemzéseket, tanulmányokat, kutatási eredményeket teszi közzé. Emellett helyet kapnak benne a hazai és nemzetközi civil kapcsolatok, illetve a határainkon túli magyar civil társadalom témakörével foglalkozó írások, továbbá nemzetközi szervezetek (ENSZ, EU) által megfogalmazott, a témához kapcsolódó dokumentumok magyar nyelvű fordításai.

A *Visszahatás* rovatban azokról az írott formában közzétett, legfrissebben publikált tanulmányokról, elemzésekről, műhelymunkákról kívánunk szólni,

amelyek általában a „civilséget” vagy szűkebben, valamely ágazati civil törekvést járnak körül. Célunk, hogy a megjelent írásművekről – függetlenül attól, hogy folyóiratban, könyvben, az interneten vagy egy konferenciakiadványban találtunk rájuk – rövid ismertetések és kritikai reflexiók egyaránt szülessenek. A tudományos igényű recenzió-készítéshez olvasóink aktív segítségére, figyelemfelhívásaira és saját meglátásaira is támaszkodni kívánunk.

A rovatok néha esettanulmányokkal színesítik az elméleti palettát. Emellett az online felület is rovatszerűen működik. A honlap (www.civilszemle.hu) önálló arculatát a cikkek összefoglalója, a kereshető archívum és majdan egy civil ki-kicsoda adja meg.

(Civil Szemle, I. évfolyam 1. szám, főszerkesztő: Nagy Ádám, főszerkesztő-helyettes: Nizák Péter, szerkesztőbizottság: Bíró Endre, Belia Anna, Harsányi László, Kirschner Péter, Kuti Éva, Marschall Miklós, Miszlivetz Ferenc; Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2004)

Bencsik János

Maradjon örök emlékezetben

A honismeret-kutatás, a helytörténetírás, a néprajz, illetve az erre alapozott, s ebből a törekvésből fakadó kiadványok virágkorát éljük napjainkban. Mintegy válaszul az ezt megelőző, közel fél évszázadnyi időszakra, amelyben az államhatalom tiltása, cenzúrája szinte megbénította a hon- és szülőföld szeretetet tápláló szakirodalom születését.

Eközben olyan települések, s régiók, amelyek képesek lettek volna egy-egy kötetet összeállítani, megírni, alig észrevehetően műhelyeket teremtettek. Utóbb azonban kialakult a település-monográfiák arculata. Bűvös szó a monográfia, amely nem mindig és mindenütt jelentette ugyanazt. Noha kétségtelen, hogy egy-egy kötet vastagsága és tartalma révén ígéret is, riasztás is egyben. Ez mindig attól függött, hogy kit, milyen társadalmi csoportot, réteget céloztak meg a szerzők, illetve a szerkesztők. Tíz éve hangzott el egy tokaji konferencián egy jeles történész megfogalmazása, hogy a többszerzős település-monográfiák kora lejárt.

Hozzá kell tennünk, hogy ekkorra már megszülettek az e munkálatokban, törekvésekben élen járó város-történetek (Debrecen, Szeged stb.), kiváltképp az egykori „nagy hajdúvárosok” történetének ilyen közreadásai (Hajdúhadház, Hajdúdorog, Hajdúnánás, Hajdúböszörmény, Hajdúszoboszló, Polgár, Vámospercs.)

Eközben számos variáns körül kristályosodtak ki a vélemények s az igények.

Mindegyik forma mellett és ellen szólnak érvek. Véleményem szerint talán a lexikonszerű szócikkeket felvonultató forma a legkezelhetőbb. Ez azonban csak olyan települések (mint pl. Sátoraljaújhely) esetében célravezető, ahol több száz szócikkben igazán tartalmas és gazdag múlt tárulhat elénk.

Ezzel szemben az olvasmányosság iránti igény hívta életre a lazább szerkezetű, a történelmi eseményeket folyamatukban megragadó, de színes részleteket is felvonultató „olvasókönyveket”, „falukönyveket”, „krónikákat”. Ezek, változatos tartalmukkal, kielégítik a szélesebb körű érdeklődők igényeit is. A honismereti kiadványok egyik sajátos műfajaként ismerkedhetünk meg a Laki-Lukács László és Varga Gábor által Maradjon örök emlékezetben címmel összeállított kötettel. A kiadói szándékról ekképpen vall Lak község polgármestere, Berzeviczi Zsolt: „Legyen e könyv emlék, egyben a jobb jövőbe vetett hitünk jelképe is, adjon mindannyiunknak erőt, kitartást ahhoz, hogy építhessünk egy szebb holnapot.”

A kiadvány kilenc fejezetében, mint oly sok magyar falu esetében, egy méltatlanul elfeledett, pusztulásra ítélt település közeli és távoli múlt-

ja bontakozik ki. Az egységes szerkezetű, tematikus részek (A laki temetőkert, A kendermagtól a hímes szőttesig, Áldott legyen emlékük: tanítók, papok) mellett másutt néprajzi adatokat találhatunk, ismét máshol költemények, színes történetek vonulnak fel. Legszívesebben innen venném a mű jellemzéseként, hogy „színes szőttes” e kötet, mégpedig Lak régi népéletének színes szőttese. Megragadóak az etnográfiai leírások, noha kétségtelen, hogy a néprajzi jellemzések a leglátványosabb, legimponálóbb szeletei a népéletnek.

Ilyenek a kenderfeldolgozás, az emberi élet fordulópontjai (születés, lakodalom, temetés), az esztendő néprajza, az ún. sátoros ünnepek szokásvilága stb. De olyan adalékokra is bukkanhatunk, mint a sírfeliratok vagy a locsolóversek.

E kis kötet kétségtelenül átmenti a

feledés világából az emlékezet számára mindazt, amit egy-egy kutató saját szakterületén fontosnak tartott a megörökítésre, nem egyszer olyan adatszilánkokat felszínre hozva, amelyek igazi csemegének számítanak. Ugyanakkor számomra zavaróan hatnak a településhez kötődő költők-írók művészi alkotásai, versei, mert így túl eklektikussá válik az egyébként sok munkával összeállított kötet. Felfogható persze mindez lojalpatrióták vallomásaként is a szülőfaluról, s ez az igazán méltánylandó gesztus nincs messze a kitűzött céltől. Egy kötetnyi vallomás tehát, melyet jól válogatott, kiváló minőségű archív fotók illusztrálnak.

(Laki-Lukács László – Varga Gábor: Maradjon örök emlékezetben, Lak, 2004)

Szerkesztőbizottságunk új tagja bemutatkozik

Tuba Zoltán 1951. május 16-án született Sátoraljaújhelyben. Az MTA doktora, a gödöllői Szent István Egyetem Növénytani és Növényélettani Tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára, a Biológiai Doktori Iskola vezetője. Általános és középiskolai tanulmányait Sárospatakon végezte. Oklevelét és egyetemi doktorátusát a JATE Természettudományi Karán szerezte. Pályája az MTA Ökológiai és Botanikai Kutatóintézetében indult. A jelenlegi munkahelyén 1985-től dolgozik, előbb egyetemi docens, 1989-től osztályvezető, 1992-től egyetemi tanár, 1997-től tanszékvezető és a „Növényökológia” MTA tanszéki kutatócsoport vezetője. Vendégprofesszorként tanított többek között budapesti Közép-Európai Egyetemen, a komáromi Selye János Kollégiumban, továbbá a karlsruhei, az edinburgh-i és az exeteri egyetemeken. Tudományterülete a növényöko/fiziológia és botanika. Szakmai érdeklődését sárospataki diákévei alatt Egey Antal gimnáziumi tanár, természettudományi polihisztor és botanikus keltette fel. Ennek eredményeként évtizedek óta kutatja a Zempléni-hegység és a Bodroghöz növényzetét. EU tudományos pályázatokon elnyert támogatásokból 1993-ban létrehozta és jelenleg is működteti a Global Change and Terrestrial Ecosystems világprogram projectjeként nyilvántartott Gödöllői Kísérletes Növényökológiai Kutatóállomást. Közel kétszáz tudományos közlemény és egy szabadalom szerzője. Tudományos közéleti tevékenységet fejt ki többek között az MTA Ökológiai Bizottsága és az MTA Növényélettani Bizottsága tagjaként. A Botanikai Közlemények, az Acta Botanica Hungarica és más külföldi szakmai periodikák szerkesztőbizottsági tagja. Tudományos munkásságáért 1981-ben elnyerte az MTA Ifjúsági Díját, 1992-ben Akadémiai Díjat kapott. A Zempléni Múzsza szerkesztőbizottságának új tagjaként a természettudományi jellegű írások megjelenését fogja segíteni.

Számunk szerzői

Balázs Ildikó 1965-ben született Marosvásárhelyen. Tanár, irodalomtörténész, műfordító.

Báthori Csaba 1956-ban született Mohácson. Író.

Beke Pál 1943-ban született Budapesten. Népművelő, a Magyar Művelődési Intézet munkatársa.

Bencsik János 1933-ban született Tiszacsegén. Ny. muzeológus.

Bertha Zoltán PhD 1955-ben született Szentesen. József Attila-díjas irodalomtörténész, kritikus, a Károli Gáspár Református Egyetem docense.

Bolvári-Takács Gábor PhD 1967-ben született Sárospatakon. Történész, művelődésszervező, jogász, a Matáv Szimfonikus Zenekar ügyvezető igazgatója, lapunk főszerkesztője.

Dobay Béla 1934-ben született Sárospatakon. Németh László-díjas ny. gimnáziumi tanár.

Dobrik István 1948-ban született Szikszón. Művészettörténész, a Miskolci Galéria igazgatója, az *Új Holnap* főszerkesztője, lapunk szerkesztőbizottsági tagja.

EgeyEmese PhD 1966-ban született Budapesten. Tanár, lapunk szerkesztőbizottsági tagja.

Földyné Asztalos Adrienne 1945-ben született Sátoraljaújhelyben. Zenepedagógus, a ME Comenius Tanítóképző Főiskolai Kar docense.

Karaffa Gyula 1964-ben született Nyíregyházán. Költő.

Karasszon Dénes 1925-ben született Budapesten. Az állatorvostudomány doktora, a Magyar Orvostörténelmi Társaság tiszteletbeli elnöke.

Lukáts János 1943-ban született Budapesten. Író, szerkesztő.

Marik Sándor 1944-ben született Budapesten. Újságíró, a *Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle* főszerkesztő-helyettese.

Nagy Ádám 1972-ben született Budapesten. Az Információs Társadalom és Trendkutató Központ ügyvezető igazgatója, a *Civil Szemle* főszerkesztője, az *Új Ifjúsági Szemle* társfőszerkesztője.

Nizák Péter 1966-ban született Budapesten. Nonprofit szakértő, a *Civil Szemle* főszerkesztő-helyettese, az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának PhD-hallgatója.

Puskás Balázs 1981-ben született Miskolcon. Egyetemi hallgató.

Szathmáry Zoltán 1982-ben született Sárospatakon. Egyetemi hallgató.

Tomaji Attila 1959-ben született Budapesten. Tanár.

Sárospataki öregdiák kapcsolatok

Pataki Diákok Szövetsége (PADISZ)

Az 1928-ban alapított szervezet a pataki diákmozgalom koordinációs szerve.

Székhely: 3950 Sárospatak, Kazinczy út 40., Pf. 186.

Elnök: dr. Bolvári-Takács Gábor, (06-1) 215-5358, btg@tza.hu

www.padisz.hu; www.patakidiak.hu

Sárospataki Diákok Budapesti Egyesülete

Találkozók: január, február, március, április, május, szeptember, október, november és december hónap utolsó péntekjén a Magyar Kultúra Alapítvány épületében (1014 Budapest, Szentháromság tér 6., mka@mail.datanet.hu; www.mka.hu)

Elnök: Újszászy Kálmán, (06-1) 306-4903; ujszaszy@chemres.hu

Sárospataki Református Kollégium Alapítvány

Alapítva: 1989

Székhely: 3950 Sárospatak, Rákóczi út 1.

Levelezési cím: 1255 Budapest, Pf.: 72

Adószám: 19070520-1-05

Forint számlaszám: MKB 10300002-20397630-00003285

E-mail: srk_alapitvany@yahoo.co.uk; honlap: www.srka.hu

Zempléni Fejlesztési Társaság Alapítvány

Pályázatfigyelés, pályázatírás, szakértői tevékenység

Cím: 3950 Sárospatak, Kazinczy u. 8.

Tel/fax: (06-47) 314-152; e-mail: zft@pr.hu

Öregdiák Vendégház

Sárospatak történelmi belvárosában, az Iskolakert szomszédságában, felszerelt konyhával, kerti pavilonnal; osztálytalálkozók és nagyobb létszámú baráti összejövetelekhez is ajánljuk.

Információ, szállásfoglalás: Erdős Tamás

3950 Sárospatak, Pf.: 89; Tel: (06-47) 314-152, 06-20/324-0423

www.patakidiak.hu/bertalan; www.sarospatok.net/szallas

E-mail: oregdiakvh@pr.hu

„Menedzsment a kultúrában”

A Modern Üzleti Tudományok Főiskolája folytatja kétéves, akkreditált, posztgraduális kulturális vállalkozásszervező szakirányú továbbképzését

A következő évfolyam 2005 szeptemberében,
Budapesten indul.

- Hazai és külföldi rendezvények elemzésére épülő, gyakorlatorientált, marketing szemléletű képzés!
- Pedagógusok, közművelődési szakemberek kredit rendszerű továbbképzése!

„Tudást adunk a munkához!”

Már megjelent:

Kenéz András (szerk.) [2004]: Menedzsment a kultúrában. Esettanulmányok.
Modern Üzleti Tudományok Főiskolája, Tatajánya, 371 old.

Előkészületben:

Dr. Koncz Gábor: Rendezvénytan.

(Bába Szilvia – Dr. Kandikó József – Dr. Seres Zsuzsanna közreműködésével);

CD-n; azonnal alkalmazható módszerekkel, gyakorlati illusztrációkkal

Információ, jelentkezés, könyv és CD rendelés: Modern Üzleti Tudományok Főiskolája 1139 Bp., Fiasztyák utca 35-37.
Tel: (36-1) 320-2421, 151-es vagy 152-es mellék www.mutf.hu/matra; e-mail: szaniszlo.gabor@mutf.hu